

Natalia Żak¹, Piotr Przybyłowski²

Akademia Morska w Gdyni

Wydział Przedsiębiorczości i Towaroznawstwa

¹e-mail: n.zak@wpit.am.gdynia.pl

²e-mail: p.przybylowski@wpit.am.gdynia.pl

Apiterapia wśród konsumentów XXI wieku – badania wstępne

Kody JEL: P46, M31, R21

Słowa kluczowe: apiterapia, produkty pszczele, konsument

Streszczenie. Apiterapia jest tradycyjną, naturalną metodą stosowaną w celu leczenia chorób i zapobiegania im. W związku z włączeniem do współczesnej praktyki medycznej produktów pszczelich oraz coraz częstszym ich powszechnym stosowaniem, w artykule podjęto dyskusję na temat wykorzystania produktów pochodzenia pszczelego w profilaktyce i leczeniu chorób oraz określenia zachowań konsumentów na rynku tych produktów. W wyniku przeprowadzonych badań ankietowych można stwierdzić, że konsumenci najczęściej wybierają miód jako najbardziej znany produkt pochodzenia pszczelego. Znają również inne produkty pszczele oraz ich ogólne działanie. Jednak nie wiedzą, które produkty mogą stosować w przypadku stwierdzonych chorób. Oprócz niskiego poziomu wiedzy na temat zdrowotnych właściwości miódów ankietowani wskazują również na zbyt wysoką cenę produktów pochodzenia pszczelego.

Wprowadzenie

Apiterapia (*apis* z łac. pszczoła) jest tradycyjną terapią naturalną, stosowaną w leczeniu chorób oraz przeciwdziałaniu im (Cherbuliez, 2013; Trumbeckaite, Dauksiene, Bernatoniene, Janulis, 2015). Jej zasada opiera się na stosowaniu produktów pszczelich zwanych niekiedy przetworami pszczelimi (miód, pyłek

kwiatowy, mleczko pszczele, pierzga, propolis, obnóża, wosk, zasklepy, jad pszczeli i czerw pszczeli). Produkty te posiadają wiele substancji odżywczych, które mają pozytywny wpływ na organizm ludzki, jego zdrowie i życie. W produktach pszczelich występują wszystkie niezbędne aminokwasy potrzebne do przemiany, witaminy, minerały, białka, węglowodany, lipidy, enzymy, koenzymy, kwasy organiczne, antyoksydanty itp. Produkty pszczele były wykorzystywane już w starożytnym Egipcie, Grecji, Rzymie czy Chinach do celów leczniczych, zwalczając ból i zapobiegając cierpieniu. W wielu krajach, tak jak w Polsce, produkty pszczele są częścią tradycyjnej medycyny (Cherbuliez, 2013; Trumbeckaite i in., 2015).

Z jednej strony z powątpiewaniem mówi się o stosowaniu produktów pochodzenia pszczelego jako metodzie ludowej. Z drugiej zaś produkty pszczele zostały włączone do współczesnej praktyki medycznej, której celem jest zapobieganie chorobom (WHO, 2013). Wyniki wieloletnich badań naukowych wskazują na pozytywny wpływ tych produktów na organizm człowieka. Przykładowo, osoby korzystające z naturalnych metod zapobiegania chorobom (w tym apiterapii) oraz suplementów diety rzadziej korzystają z ogólnego leczenia zapobiegawczego, niż osoby niestosujące tych środków (Robinson, Crane, Davidson, Steiner, 2002, s. 51–57; Trumbeckaite i in., 2015).

Pszczelarstwo w Polsce jest tradycją, która sięga czasów bartnictwa oraz wytwarzania słowiańskich miodów pitnych, a produkty pszczele są stosowane od lat w medycynie ludowej (Chalcarz, 2004, s. 91–94). Coraz częściej spotykane są również produkty oparte na bazie przetworów pszczelich, zwłaszcza miodu i propolisu, np. kosmetyki z dodatkiem miodu, tabletki lub spreje na gardło z dodatkiem propolisu, maść na bóle z dodatkiem jadu pszczelego itp. Ze względu na zwiększającą się wśród konsumentów popularność oraz dostępność naturalnych środków leczniczych, w tym apiterapii, w niniejszym artykule podjęto próbę określenia zachowań konsumentów na rynku produktów naturalnych ze szczególnym uwzględnieniem produktów pochodzenia pszczelego.

Produkty pszczele

W wyniku hodowli pszczół powstaje wiele surowców i produktów, które mogą być wykorzystywane w rozmaitych dziedzinach życia – od bezpośredniej konsumpcji do przetwórstwa, np. w przemyśle farmaceutycznym. Produkty te są bogate w wiele substancji pozytywnie wpływających na organizm ludzki oraz wspomagających leczenie chorób. Ich stosowanie jest szczegółowo określone, ponieważ zastosowane w nieumiejętny sposób mogą doprowadzić przykładowo do reakcji alergicznych bądź biegunki (Kędzia, Hołderna-Kędzia, 2015, s. 107–116). W tabeli 1 zamieszczono możliwości zastosowania produktów pszczelich.

Tabela 1

Podział produktów pszczelich i ich zastosowanie

Produkt pszczeli	Skład	Ogólne działanie	Schorzenia o mniej ogólnym charakterze
Miód jest produkowany przez pszczoły <i>Apis mellifera</i> poprzez wymieszanie spadzi bądź nektaru z enzymami zawartymi w ich wydzielinach.	Głównie cukry (70-80%) przede wszystkim fruktoza i glukoza, składniki mineralne (potas, wapń, sód, żelazo, magnez, krzemionka, miedź, chlor, fosfor, siarka), witaminy (B1, B2, B6, C), enzymy (inwertaza, diastaza, katalaza), hormon acetylocholina (wspomaga pracę serca i układ nerwowy), substancje o działaniu przeciwbakteryjnym (inhibiny), związki azotowe.	Przeciwbakteryjne Antybiotyczne Przeciwdepresyjne Przeciwwirusowe Antyseptyczne Cytostatyczne Dezynfekujące Odruwające Przeciwwzapalne Odrężające Hydrofobowe Rozkurczające Regenerujące Kojące na rany	Zgaga, niestrawność Przeciwalergiczny Wyczerpanie nerwowe Stymulator układu immunologicznego Zapobiega anemii Schorzenia nerek i układu moczowego Pobudza układ krążenia Nerwica Oparzenia Ból zatok i głowy Zaburzenia snu Obniża nerwowość i nadpobudliwość Zapalenia oskrzeli, przeziębienie
Pylek kwiatowy stanowią męskie komórki rozrodcze roślin nasiennych, które zawierają wszelkie informacje dotyczące rośliny. W pierwotnej wersji jest produktem roślinnym, który zostaje pobrany przez pszczoły, wymieszany z nektarem i śliną. W takiej formie nosi nazwę: małe granulki.	Białko, tłuszcze, węglowodany, witaminy (z grupy B, kwas askorbinowy, biotyna, kwas foliowy, niacyna i kwas pantotenowy oraz rozpuszczalne w tłuszczach witaminy A, D, E), enzymy, składniki mineralne, pierwiastki śladowe (potas, wapń, żelazo), enzymy, hormony, bioflawonoidy, inne substancje antybiotyczne.	Antybiotyczne Odruwające Euforyzujące Wzmacniające Stymulujące	Dolegliwości prostaty, męska niepłodność, osłabienie popędu Brak apetytu Zawiera substancje pobudzające mózg do produkcji endorfin Poprawienie sprawności pamięci Wspomaga budowanie mięśni Pobudza produkcję hemoglobiny Pomaga odtworzyć florę jelita grubego, zapobiegając biegunkom i zaparciom Obniża poziom cholesterolu Wspomaga wątrobę w rozkładaniu obumarłych komórek i martwych mikroorganizmów
Kit pszczeli jest produktem, który powstaje w wyniku zbierania substancji z żywiczujących pączków i kory drzew (topoli, wierzby, kasztanowca, jodły, świerka i modrzewia). Zebrane przez pszczoły substancje zostają w ulu wymieszane z woskiem i pyłkiem oraz	Żywice, balsamy, wosk (7,5–35%), inne składniki (18–34%), takie jak: olejki eteryczne, pyłek kwiatowy czy zanieczyszczenia, witaminy (z grupy B, C, E, P, biotyna), aminokwasy, enzymy, składniki mineralne i pierwiastki śladowe (żelazo, miedź, chrom, cynk, mangan, wanad, krzem).	Ściągające Przeciwbakteryjne Antybiotyczne Przeciwdepresyjne Przeciwwirusowe Antyseptyczne Cytostatyczne Dezynfekujące Odruwające Przeciwwzapalne Odrężające Hydrofobowe Rozkurczające Regenerujące	Opryszczka Infekcja grypowa Zatrucia salmonellą Zapalenie wątroby Malaria Gruźlica Astma Zapalenie oskrzeli, krtani, ucha środkowego, zatok, gardła, dziąseł, oczu Paradontoza

uelastycznione wydzielina pszczół.		Kojące na rany	
Mleczko pszczele pełni bardzo ważną rolę, mianowicie jest pokarmem dla pszczół matek, które żyją 60–70 razy dłużej niżeli pszczoły robotnice.	Woda (60%), szybko wchłaniające się cukry, białko, sterole, niezbędne aminokwasy, wielonienasycone kwasy tłuszczowe, hormony, substancje hormonopodobne, substancje antybiotyczne, niezbędne składniki mineralne, pierwiastki śladowe oraz witaminy (B1, B2, B3, B4).	Stabilizator Źródło energii Choroby narządów płciowych Przeciwwirusowe Przeciwbakteryjne	Niewielkie nawet dawki ratują chorych w stanie krytycznym po operacjach, gdy nie jest możliwe sztuczne odżywianie Miażdżyca tętnic Przewlekłe choroby płuc, niedoczynności nerek Choroby dróg oddechowych, krtani i gardła Krwawienia z żołądka Osłabienie odporności Reumatoidalne zapalenie stawów Niedobory hormonalne Dolegliwości okresu przekwitania Zwalczanie przerzutów w onkologii
Wosk pszczeli w ulu pełni funkcję budulcową, służy do budowy plastrów.	Estry alkoholu mirycylowego z kwasem palmitynowym, cerotynowym, melisowym i wyższe węglowodory parafinowe, białka, witaminy, składniki mineralne, niewielkie ilości propolisu.	Antyseptyczne Przeciwzapalne	Zastosowanie zewnętrzne: choroby zwyrodnieniowe stawów, trądzik, zapalenie i zakażenie skóry, odciski, usuwanie owłosienia na ciele, maseczki, pomadki, okłady Zastosowanie wewnętrzne: stany zapalne jamy ustnej, krtani i gardła, niezżyty żołądka i jelit, zaparcia, katar sienny.
Jad pszczeli stanowi broń pszczół przed ich przeciwnikami, którą wstrzykują za pomocą żądła w ciało rywala.	Melityna (50%), aminokwasy, apamina, enzymy – fosfolipaza A i hialuronidaza, histamina.	Bakteriobójcze Wirusobójcze Obniżające ciśnienie Obniżające poziom cholesterolu Przeciwzakrzepowe Cytostatyczne	Sprzyja tworzeniu hemoglobiny – zapobiega anemii Zwalczanie brodawek Zwalczanie półpaśca Zmniejsza blizny Obniża ciśnienie tętnicze Rozcieńcza krew Wzmacnia serce, krążenie, układ nerwowy i mięśnie Hamuje nadmierny podział komórek, przez co zapobiega guzom.

Źródło: Stangaciu, Hartenstein 2007; Matysiak, Matysiak, Kokot, 2008; Kubina i in., 2009; Wilczyńska, 2012; Kędzia, Hołderna-Kędzia, 2015.

Material i metody

W badaniu ankietowym został wykorzystany autorski kwestionariusz. Badaną grupę stanowiły 244 osoby zamieszkujące w Trójmieście i okolicach, na terenie województwa pomorskiego. Osoby te zostały wybrane przypadkowo do badania. Dokładną charakterystykę badanej populacji przedstawiono w tabeli 2. Badanie zostało przeprowadzone w ostatnim kwartale 2016 roku. Uzyskane

wyniki poddano analizie statystycznej za pomocą programu Statistica 12 (Stat-Soft).

Tabela 2

Charakterystyka badanej populacji

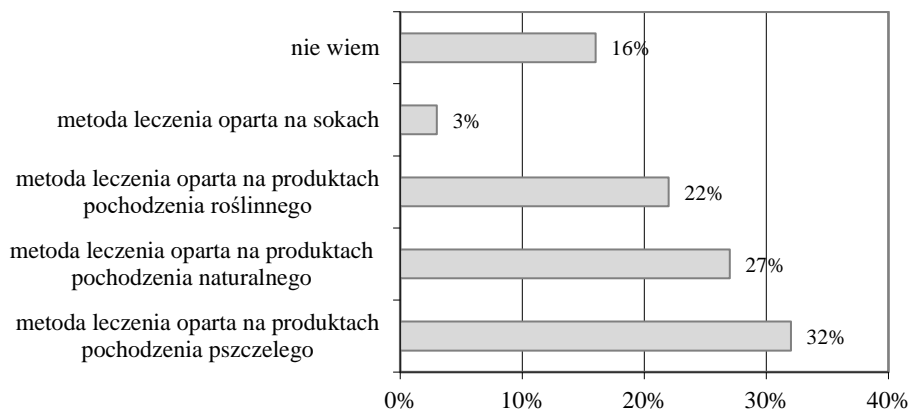
n = 244	n	%
Płeć		
Kobieta	136	56
Mężczyzna	108	44
Wiek		
do 25 lat	55	23
26-35 lat	38	16
36-45 lat	46	19
46-55 lat	62	25
powyżej 55 lat	43	18
Wykształcenie		
Wyższe	76	31
Średnie	79	32
Zawodowe	53	22
Podstawowe	36	15
Miejsce zamieszkania		
Wieś/miasto do 20 tys. mieszkańców, w sąsiedztwie dużego miasta	64	26
Miasto do 100 tys. mieszkańców	57	23
Miasto do 250 tys. mieszkańców	70	29
Miasto powyżej 250 tys. mieszkańców	53	22

Źródło: badania własne.

Wyniki badań i ich omówienie

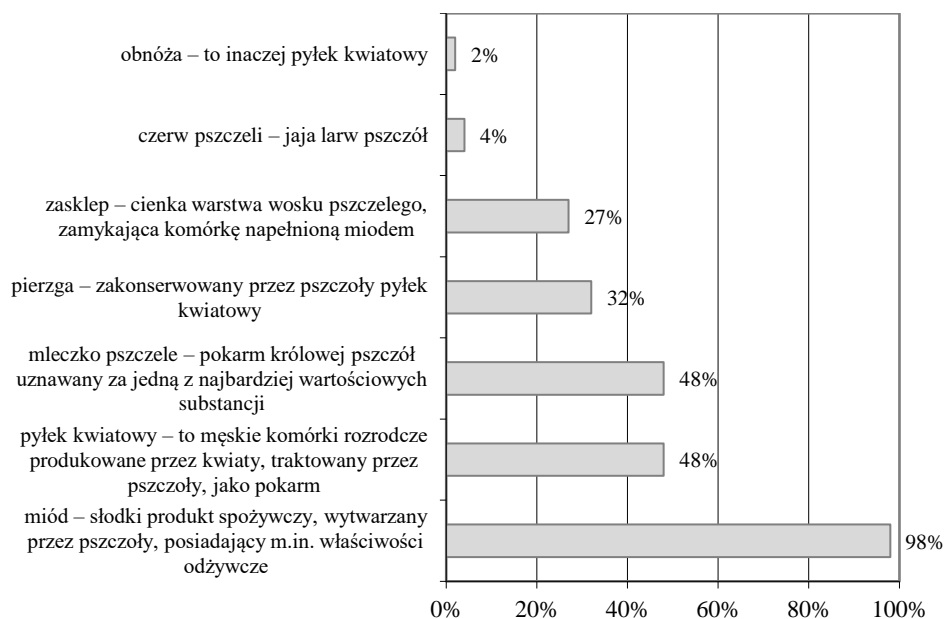
Początkowo respondentów poproszono o wskazanie definicji słowa apiterapia (rys. 1). Prawie jedna trzecia osób odpowiedziała, że jest to metoda leczenia oparta na produktach pochodzenia pszczelego – 32%. Natomiast 27% osób charakteryzuje bardziej ostrożną postawą – to metoda leczenia produktami pochodzenia naturalnego. Do braku wiedzy przyznaje się 16% osób, natomiast nieliczni uważają, że jest to metoda leczenia oparta na sokach.

Ankietowani zostali również poproszeni o zaznaczenie poprawnych definicji dotyczących produktów pochodzenia pszczelego (rys. 2). Najbardziej znanymi produktami pochodzenia pszczelego są: miód (98%), mleczko pszczele (48%), pyłek kwiatowy (48%). Do mniej znanych należą: pierzga (32%), zasklep (27%), czerw pszczeli (4%) oraz obnóża (2%).

Rysunek 1. Rozumienie słowa apiterapia wśród badanej grupy

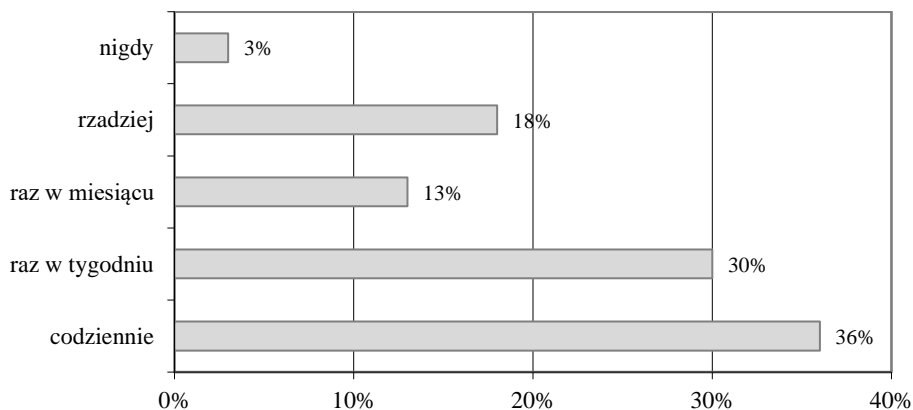
Źródło: badania własne.

Rysunek 2. Znajomość produktów pochodzenia pszczelego wśród respondentów

Źródło: badania własne.

Zbadano, jaka jest częstotliwość stosowania produktów pochodzenia pszczelego. Jedynie 3% ankietowanych zadeklarowało, że nigdy nie używało produktów pochodzenia pszczelego. Do codziennego ich stosowania przyznało się 36% osób, a do stosowania raz w tygodniu 30%. Poniżej 20% osób stosuje sporadycznie produkty pszczele (rys. 3).

Rysunek 3. Częstotliwość stosowania produktów pochodzenia pszczelego

Źródło: badania własne.

Do produktów stosowanych zawsze/codziennie ankietowani zaliczają głównie: miód (13%), propolis (11%), pyłek kwiatowy (11%) i pierzgę (8%) (tab. 3).

Tabela 3
Deklaracja konsumentów dotycząca zakupu produktów pochodzenia pszczelego

	Nigdy – 1	Rzadko – 2	Czasami - 3	Często – 4	Zawsze – 5
Propolis	16%	22%	15%	36% ↑	11% ↓
Mleczko pszczele	47% ↑	38%	8%	4%	3% ↓
Miód	2% ↓	8%	12%	65% ↑	13%
Pyłek kwiatowy	22%	9% ↓	10%	48% ↑	11%
Pierzga	32%	18%	4% ↓	38% ↑	8%
Obnóża	73% ↑	15%	3%	7%	2% ↓
Wosk	46% ↑	23%	25%	5%	1% ↓
Zasklepy	40%	54% ↑	3%	1% ↓	2%
Jad pszczeli	93% ↑	5%	0% ↓	2%	0% ↓
Czerw pszczeli	65% ↑	2%	33%	0% ↓	0% ↓
Kosmetyki z dodatkiem wyżej wymienionych	10%	5% ↓	34%	45% ↑	6%

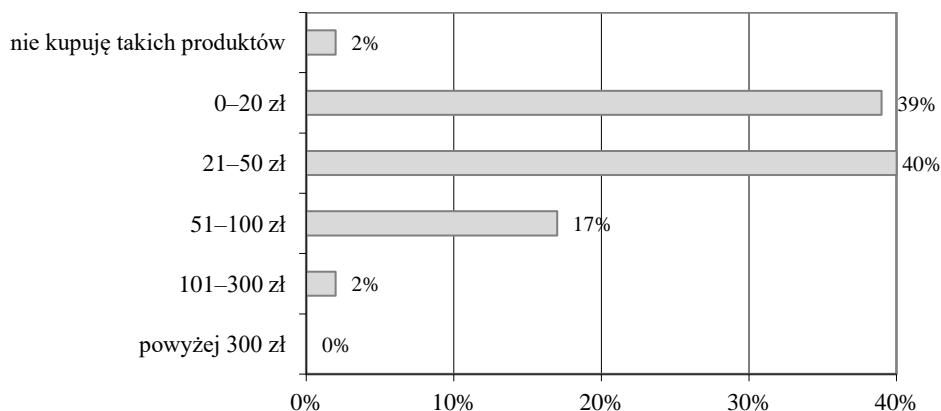
*↑ największy wynik w danej grupie produktu, ↓ najmniejszy wynik w danej grupie produktu

Źródło: badania własne.

Do produktów stosowanych często zaliczają dodatkowo kosmetyki z dodatkiem produktów pochodzenia pszczelego (45%). Do produktów pszczelich, które nigdy nie były stosowane u znacznej większości ankietowanych

osób, można zaliczyć: jad pszczeli (93%), obnóza (73%), czerw pszczeli (65%), mleczko pszczele (47%) oraz wosk (46%). W badaniach przeprowadzonych przez Trumbeckaite i współ. (2015) wśród litewskich farmaceutów miód był najpopularniejszym produktem pszczelim (72%), a jad pszczeli był również najmniej znanym produktem (4 osoby).

Zdecydowana większość respondentów wydaje na produkty pszczele kwotę do 50 zł miesięcznie, w tym 39% osób do 20 zł/miesiąc oraz 40% 21–50 zł/miesiąc. Tylko nieliczni (2%) wydają do 300 zł miesięcznie na produkty pochodzenia pszczelego (rys. 4).

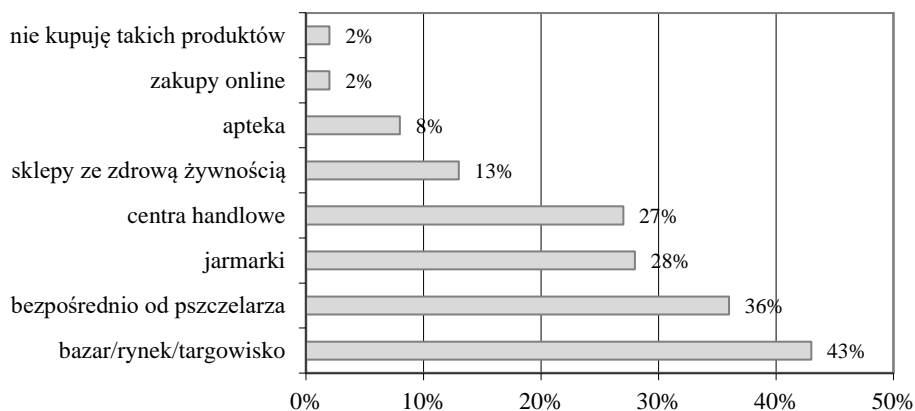

Rysunek 4. Miesięczna kwota przeznaczana przez respondentów na zakup produktów pszczelich

Źródło: badania własne.

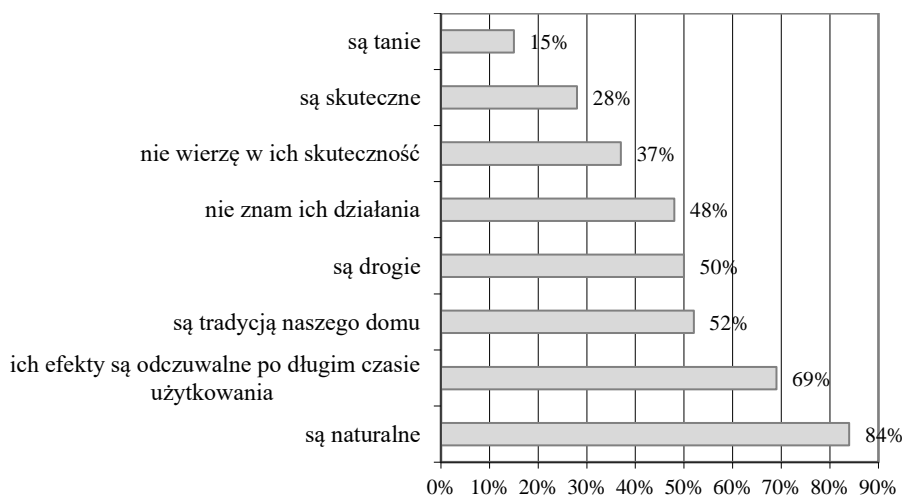
Respondenci najczęściej kupują produkty pszczele na bazarze/rynku/targowisku (43%) oraz bezpośrednio od pszczelarza (36%). Do rzadziej wskazywanych miejsc zakupu należą centra handlowe (27%), jarmarki (28%), sklepy ze zdrową żywnością (13%) oraz apteki (8%). Do zakupów przez internet przyznaje się tylko 2% osób. Jedynie 2% osób odpowiedziało, że nie kupuje produktów pochodzenia pszczelego (rys. 5).

Ankietowani poproszeni o wskazanie określeń charakteryzujących produkty pochodzenia pszczelego prawie jednogłośnie stwierdzili, że są to produkty naturalne (84%), a na ich efekty trzeba poczekać (69%). Ponad połowa osób (52%) deklaruje, że stosowanie produktów pochodzenia pszczelego jest tradycją ich domu. Połowa ankietowanych uważa, że produkty te są drogie, natomiast 48% osób nie zna ich zastosowania oraz działania. Nieliczni uważają, że są to produkty tanie (15%) oraz skuteczne (37%). Dane przedstawiono na rysunku 6.

Rysunek 5. Miejsca zakupu produktów pochodzenia pszczelego

Źródło: badania własne.

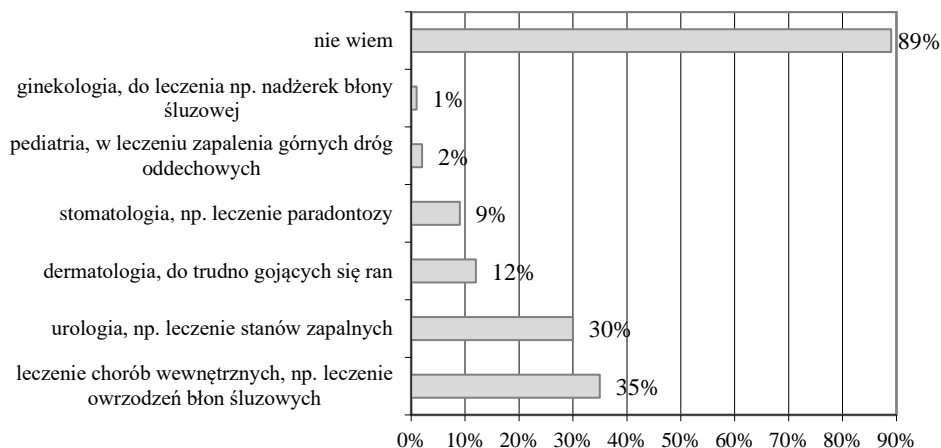
Rysunek 6. Cechy charakteryzujące produkty pochodzenia pszczelego

Źródło: badania własne.

W przypadku pytania dotyczącego możliwości zastosowania apiterapii w różnych gałęziach medycyny zdecydowana większość ankietowanych (89%) przyznała się do braku wiedzy na ten temat (rys. 7). Około 30% osób uznało, że produkty pszczele mogą być stosowane w leczeniu chorób wewnętrznych oraz urologii. Nieliczni uważają, że można je zastosować w stomatologii (9%), pediatrii (2%) oraz ginekologii (1%).

Mimo że 89% ankietowanych ma problem ze wskazaniem dziedzin medycyny, w których zastosowanie apiterapii jest możliwe, to znaczna większość osób wie, jakie ogólne działanie mają konkretnie wskazane produkty pszczele

(rys. 8). Można zauważyć również, że w przypadku stosowania tych produktów na schorzenia o mniej ogólnym charakterze, np. miażdżyca lub złe funkcjonowanie wątroby, deklaracja ankietowanych jest znacznie mniejsza (<25%). Zdecydowana większość osób wie, że produkty pochodzenia pszczelego mają działanie antybakteryjne (81%), a najsilniejszym produktem przeciwzapalnym jest mleczko pszczele (69%). Tylko nieliczni stosowaliby jad pszczeli jako środek przeciwbólowy (3%), natomiast wosk pszczeli jako maść przeciwbólową (5%).

Rysunek 7. Poziom wiedzy respondentów dotyczący możliwości zastosowania produktów pszczelich w leczeniu chorób

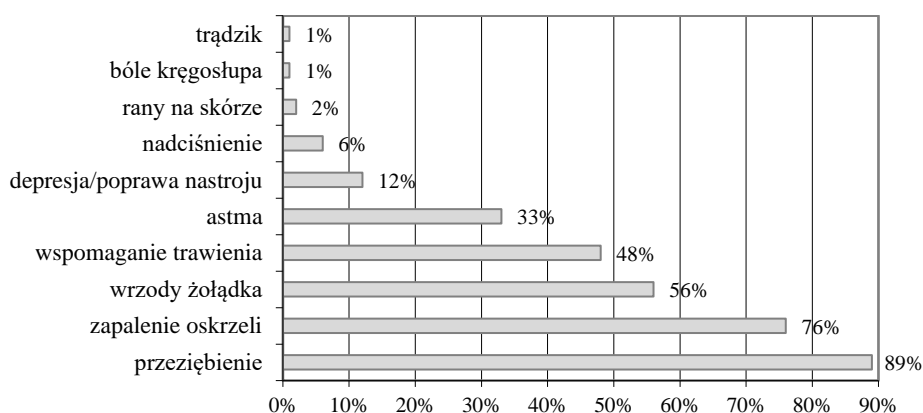
Źródło: badania własne.

Rysunek 8. Poziom wiedzy respondentów dotyczący właściwości zdrowotnych produktów pszczelich

Źródło: badania własne.

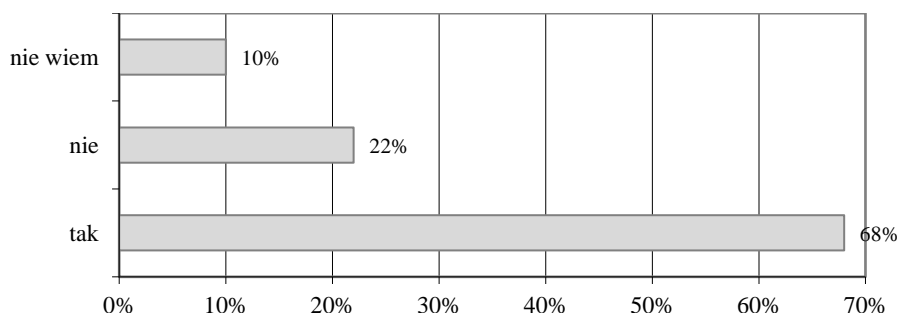
Ankietowani zostali poproszeni o wskazanie dolegliwości, w zwalczeniu których stosują apiterapię. Produkty pochodzenia pszczelego stosowane są najczęściej w czasie przeziębienia (89%), zapalenia oskrzeli (76%) oraz występowania wrzodów żołądka (56%) i wspomaganie trawienia (48%). Można zauważyć, że 12% osób używa tych produktów do poprawy nastroju (rys. 9).

Rysunek 9. Lecznicze zastosowanie produktów pszczelich wśród respondentów

Źródło: badania własne.

Respondenci uważają, że istnieją przeciwwskazania do stosowania produktów pszczelich (68%), wskazując alergię jako jedyny czynnik. Jest to również główny czynnik wskazywany przez litewskich farmaceutów w badaniach przeprowadzonych w 2015 roku przez Trumbeckaitę i współ. (2015). Tylko nieliczni (10%) przyznali się do braku wiedzy w danym zakresie (rys. 10).

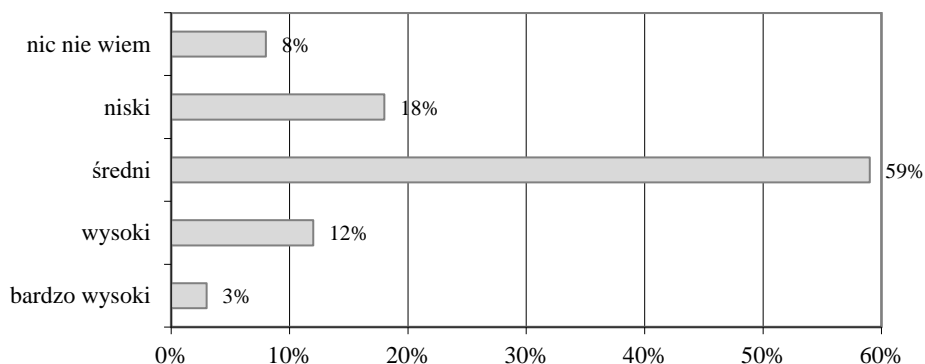

Rysunek 10. Opinia respondentów dotycząca zagrożeń wynikających ze stosowania produktów pochodzenia pszczelego

Źródło: badania własne.

W przypadku oceny swojego poziomu wiedzy na temat produktów pochodzenia pszczelego zdecydowana większość osób (59%) wskazuje, że jej poziom

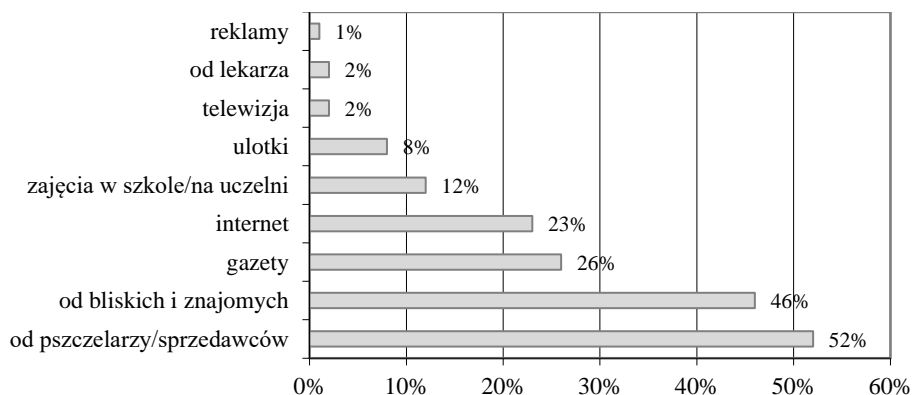
wiedzy jest na średnim poziomie, natomiast 8% osób uważa, że nic nie wie na ten temat. Nieliczni (3%) uważają, że ich poziom wiedzy w danym zakresie jest bardzo wysoki, a 12% uważa, że wie dużo na temat produktów pochodzenia pszczelego (rys. 11).

Rysunek 11. Samoocena poziomu wiedzy ankietowanych na temat apiterapii oraz produktów pszczelich

Źródło: badania własne.

Ankietowani wskazują, że swoją wiedzę na temat apiterapii oraz produktów pochodzenia pszczelego czerpią głównie od: pszczelarzy i sprzedawców (52%), bliskich i znajomych (46%), z gazet (26%) i internetu (23%). Natomiast bardzo mały odsetek respondentów (1–2%) jako źródło wiedzy o apiterapii wskazał reklamę, TV i lekarza. Z uzyskanych odpowiedzi wynika również, że powszechnym źródłem informacji o apiterapii nie jest szkoła i uczelnia. Wyniki przedstawiono na rysunku 12.

Rysunek 12. Źródła informacji na temat apiterapii oraz produktów pochodzenia pszczelego

Źródło: badania własne.

Podsumowanie

W wyniku przeprowadzonych badań można stwierdzić, że produkty pochodzenia pszczelego są sporadycznie stosowane w gospodarstwach domowych na terenie Trójmiasta i okolic. Ankietowani znają tylko te produkty, które były stosowane w ich domach od lat. Niektórzy wykazują większe zainteresowanie przetworami pszczelimi jako produktami pochodzenia naturalnego, a zarazem leczniczego. Ankietowani stosują te produkty jedynie jako środki wspomagające ogólne funkcjonowanie organizmu, a ich poziom wiedzy odnośnie do możliwości stosowania produktów pszczelich na schorzenia o mniej ogólnym charakterze jest nieznaczący. Respondenci biorący udział w badaniu deklarują, że efekty działania przetworów pszczelich na organizm człowieka są widoczne po czasie, ale produkty te są drogie.

Można wyciągnąć pewne wnioski:

1. Miód jest najbardziej znanym produktem pszczelim.
2. Ceny produktów pszczelich powinny być niższe, co zwiększy ich zakup przez konsumentów.
3. Należy wprowadzać większą edukację w szkole i na uczelni w zakresie apiterapii, aby zwiększyć wiedzę oraz świadomość przyszłych konsumentów na temat produktów pochodzenia pszczelego, a szczególnie ich właściwości zdrowotnych.

Bibliografia

- Chalcarz, W. (2004). Miód w żywieniu człowieka. *Borgis – Postępy Fitoterapii*, 2, 91–94.
- Cherbuliez, T. (2013). Apitherapy – the use of honeybee products. W: M. Grassberger (red.), *Biotherapy – History, Principles and Practices*. London: Springer.
- Kędzia, B., Hołderna-Kędzia, E. (2015). *Możliwości stosowania produktów pszczelich pochodzenia roślinnego w onkologii*. *Borgis – Postępy Fitoterapii*, 2 (16), 107–116.
- Kubina, R., Kubała-Dzik, A., Wojtyczka, R.D., Szaflarska-Stojko, E., Tylka, P. (2009). Przeciwnowotworowe oraz cytotoksyczne działanie propolisu. *Farmaceutyczny Przegląd Naukowy*, 9, 22–24.
- Matysiak, J., Matysiak, J., Kokot, Z.J. (2008). Właściwości farmakologiczne jadu pszczelego. *Nowiny Lekarskie*, 77 (6), 453–458.
- Robinson, A.R., Crane, L.A., Davidson, A.J., Steiner, J.F. (2002). Association between use of complementary/alternative medicine and health-related behaviors among health fair participants. *Preventive Medicine*, 34 (1), 51–57.
- Stangiacu, S., Hartenstein, E. (2007). *Leki z pszczelej apteki. Miodolecznictwo dla każdego*. Warszawa: Bauer-Weltbild Media.
- Trumbeckaite, S., Dauksiene, J., Bernatoniene, J., Janulis, V. (2015). Knowledge, Attitudes, and Usage of Apitherapy for Disease Prevention and Treatment among Undergraduate Pharmacy Students in Lithuania. *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine*, 2015, Article ID 172502.
- WHO (2013). *Traditional Medicine Strategy: 2014–2023* WHO, Geneva, Switzerland.
- Wilczyńska, A. (2012). *Jakość miodów w aspekcie czynników wpływających na ich właściwości przeciwnowotworowe*. Gdynia: Wydawnictwo Akademii Morskiej w Gdyni.

Apitherapy among XXI Century Consumers – Preliminary Studies

Keywords: apitherapy, bee products, consumers

Summary. Apitherapy is a traditional, natural method used for the prevention and treatment of diseases. In connection with the inclusion of modern medical practice of bee products and more frequent their widespread use, the paper discusses the use of products of bees in the prevention and treatment of diseases and determine the behavior of consumers in the market for products of bees. As a result of the study it can be concluded that most consumers choose honey, as the most famous bee product origin. They know other bee products and their overall performance. However, they do not know which products can be applied on the condition of the less general nature. In addition to the low level of knowledge about the health properties of honey, respondents also point to the very high price of products of bees.

Translated by Natalia Żak

Cytowanie

Żak, N., Przybyłowski, P. (2018). Apiterapia wśród konsumentów XXI wieku – badania wstępne. *Marketing i Zarządzanie*, 3 (53), 241–254. DOI: 10.18276/miz.2018.53-21.